

Dit profiel dient gelezen, geïnterpreteerd en gebruikt te worden in combinatie met de 'Leeswijzer profielen Natura 2000 versie 2026', waarin de noodzakelijke uitleg van de verschillende paragrafen vermeld is.

A183 Kleine mantelmeeuw (*Larus fuscus*)

A. Algemeen

1. Kenschets

1.1 Beschrijving

De kleine mantelmeeuw is een grote meeuwensoort (lengte 48-56 cm) met in volwassenkleed een donkergrijze tot zwarte mantel en gele poten. De soort is in Nederland een talrijke broedvogel, doortrekker in groot aantal en overwinteraar in klein aantal. Onze broedvogels overwinteren in de Atlantische kustgebieden van Frankrijk tot Marokko en in de westelijke Middellandse Zee. Daarnaast vindt er in Nederland doortrek plaats van broedvogels afkomstig van de Britse Eilanden en Fenno-Scandinavië. In Nederland komt de ondersoort *Larus fuscus intermedius* voor als broedvogel. Deze ondersoort broedt noordelijk tot Zuid-Scandinavië. Daarnaast komt vooral op doortrek de ondersoort *Larus fuscus graellsii* voor. Deze broedt op de Britse Eilanden.

Bron: Saxifraga – Rik Kruit

1.2 Relatief belang binnen Europa

De broedverspreiding van de kleine mantelmeeuw in Europa omvat vooral West-Europese landen naast Noorwegen, Zweden en Finland. De Europese broedpopulatie (exclusief Rusland) van de kleine mantelmeeuw wordt geschat op 360.000-390.000 paren. De broedpopulatie in de Europese Unie omvat naar schatting 200.000-230.000 paren. Het aandeel van de Nederlandse broedpopulatie binnen Europa (exclusief Rusland) en de Europese Unie is respectievelijk ca. 27-30% en 47-52%.

1.3 Aandeel van populatie in Vogelrichtlijngebieden

De broedpopulatie van de kleine mantelmeeuw omvatte naar schatting gemiddeld 89.000 paren in de periode 2016-2021, waarvan zich ca. 32% in Vogelrichtlijngebieden met een instandhoudingsdoel voor de soort bevond. Zie paragraaf 4 voor meer informatie over het huidige voorkomen. Zie [de soortpagina op natura2000.nl](https://natura2000.nl) voor een overzicht van de gebieden met een instandhoudingsdoel voor de soort.

B. Bescherming

2. Status

Kleine mantelmeeuw *Larus fuscus* (A183). Niet in bijlage I genoemde en geregeld voorkomende trekvogel zoals bedoeld in artikel 4.2 van de Vogelrichtlijn (inwerkingtreding 1981). Voor Vogelrichtlijngebieden in Nederland relevant als broedvogel.

3. Ecologie

3.1 Algemene beschrijving leefgebied

De broedbiotoop van de kleine mantelmeeuw beperkt zich vrijwel geheel tot kustlocaties, al kunnen broedgevallen tot diep in het binnenland plaatsvinden. De nestplaats is gelegen in het open duin en op schorren/kwelders, industriegebieden, opspuitterreinen en eilandjes in afgesloten zeearmen, tegenwoordig ook op daken van gebouwen en sluizencomplexen. De kustbroeders foerageren op zee vaak achter vissersboten op visserijafval vangen zelfstandig vis. Verder zoekt de kleine mantelmeeuw ook voedsel aan de kust in aanspoelzones, in het binnenland op gras- en bouwland en op waterzuiveringsinstallaties en vuilnisbelten. De soort foerageert tot op zeer grote afstand van de kolonie, doorgaans binnen een straal van 135 kilometer van de kolonie, maar afstanden tot 200 kilometer zijn ook bekend.

3.2 Broedecologie

Kleine mantelmeeuwen broeden meestal in kolonies of met enkele paren bijeen, soms samen met andere meeuwen of met sterns en incidenteel solitair. De soort broedt vaak samen met zilvermeeuwen, maar bezet dan binnen de kolonie de meest grazige en vochtige delen. Nesten bevinden zich op de grond, soms nogal open maar vaak ook te midden van vegetatie, eventueel op een kalere plek tussen lage struiken. Er wordt ook op gebouwen gebroed. Het nest is vaak een fors bouwsel van stro, wier, ander plantenmateriaal, mos en niet zelden afval. De eileg vindt plaats vanaf eind april, met een piek half mei. Kleine mantelmeeuwen hebben één legsel per jaar met meestal 2-3 eieren.

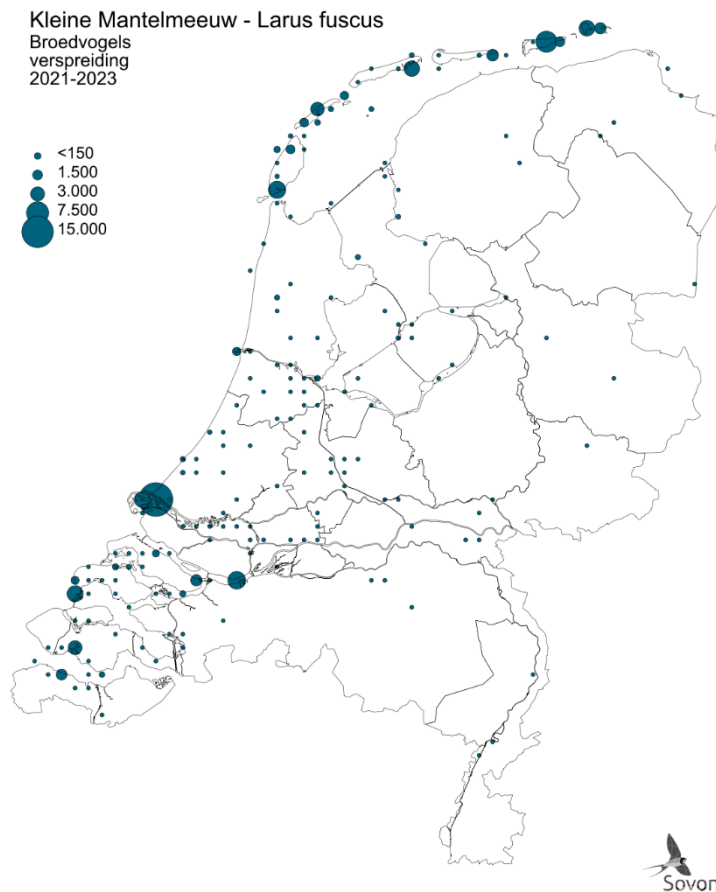
3.3 Voedsel

Het voedsel van de kleine mantelmeeuw bestaat uit mariene prooidieren zoals platvis, kabeljauwachtigen, andere bodemvissen, zwemkrabben, haringachtigen, zandspiering en horsmakreel. Daarnaast voedt de kleine mantelmeeuw zich ook op kleine landdieren en afvalresten.

C. Voorkomen, Staat van Instandhouding, drukfactoren en maatregelen

4. Huidig voorkomen

De Nederlandse broedpopulatie van de kleine mantelmeeuw omvatte naar schatting 67.000-83.000 paren in de periode 2018-2023. Kleine mantelmeeuwen broeden voornamelijk in grote kolonies in het Waddengebied en in de Delta, inclusief het Rotterdamse havengebied. Naar schatting broedde in 2013-2015 ongeveer de helft van de Nederlandse populatie in het Deltagebied en zo'n 40% op de Waddeneilanden (Koffijberg 2018). De verspreiding wordt steeds ruimer. Ook allerlei daken en eilanden dieper in het binnenland herbergen tegenwoordig kolonies (Boele *et al.* 2024). Naar schatting broed 5-12% van de Nederlandse kleine mantelmeeuwen tegenwoordig op daken, waarbij het zwaartepunt in grote steden in de randstad ligt (van Turnhout *et al.* 2023). De verwachting is dat deze ontwikkeling waarschijnlijk doorzet aangezien kustkolonies verder onder druk komen te staan vanwege het steeds beperkter worden van het voedselaanbod uit zee en de toenemende mate van verstoring van kolonies in de kustzone (Nagtegaal & van Bruggen 2015). Voor meer verspreidingsinformatie wordt verwezen naar de [soortpagina van Sovon](#).

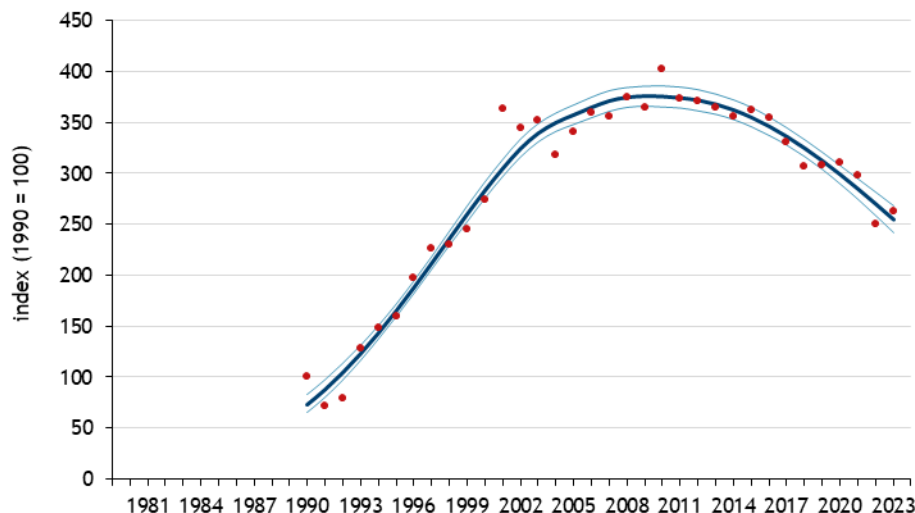
Verspreiding van de kleine mantelmeeuw als broedvogel in de periode 2021-2023. Per atlasblok van 5x5 km is het aantal broedparen weergegeven.

5. Beoordeling landelijke Staat van Instandhouding

5.1 Trends en ontwikkelingen

De landelijke trend van de kleine mantelmeeuw als broedvogel laat op de lange termijn (1990-2023) een matige toename zien, op de korte termijn (2012-2023) een matige afname.

Na het eerste broedgeval, in 1926 op Terschelling, bleef de kleine mantelmeeuw lange tijd zeldzaam; rond 1960 ging het om slechts 80 paren (Bijlsma *et al.* 2001). Vanaf 1970 begon een explosieve toename naar meer dan 100.000 paren in 2010. Het landelijk aantal broedparen stabiliseerde echter na 2000 en laat recent een afname zien. Kleine mantelmeeuwen hebben geprofiteerd van een modernisering van de vissersvloot in de jaren zestig: een visserijtype waarbij enorme hoeveelheden visserijafval werden geproduceerd, de boomkorvisserij. De vlootomvang bereikte een hoogtepunt aan het einde van de jaren tachtig, begin jaren negentig, waarna de vloot weer kromp (Camphuysen 2013). Deze vermindering zal gezorgd hebben voor een flinke afname van de voedselbeschikbaarheid, wat vogels dwingt om alternatieven te zoeken. Voor het Waddengebied is aangetoond dat voedselschaarste een belangrijke oorzaak is voor slechte broedresultaten (Camphuysen 2013, Koffijberg 2018). In het Deltagebied spelen naast voedselschaarste ook andere factoren een rol. Veel braakliggend gebied in de havens (waar voorheen kleine mantelmeeuwen broeden) wordt in gebruik genomen, jaarlijks worden er duizenden eieren geraapt en predatie door vossen zorgt voor een laag broedsucces in enkele grote kolonies (Lilipaly & Sluijter 2021). In de Delta lijkt het broedsucces iets beter te zijn, al zijn de gegevens niet representatief voor de gehele Delta en te mager voor een goede vergelijking (Schekkerman *et al.* 2021). Binnen de Delta heeft een verschuiving van de kust naar de oostelijke Delta plaatsgevonden, wat samenviel met een aanpassing van het foerageergebied: van de Noordzee naar landbouwgebieden, steden en vuilnisbelten (Meininger 2022). Voor meer trendinformatie wordt verwezen naar de [soortpagina van Sovon](#).

Aantalsontwikkeling van de kleine mantelmeeuw als broedvogel. Weergegeven is de jaarlijkse index van de broedpopulatie (rode punten), de trendlijn (donkergekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval van de trendlijn (lichtgekleurde lijnen).

5.2 Beoordelingsaspecten Staat van Instandhouding 2022¹

i. Verspreidingsgebied: gunstig

Het verspreidingsgebied is toegenomen ten opzichte van de periode 1973-1977. Het aspect verspreiding is dan ook als 'gunstig' beoordeeld.

ii. Populatie: gunstig

De huidige populatieomvang (2015-2020) ligt met 92.000 broedparen ver boven een gunstig niveau voor de populatie. In combinatie met een toename van de aantallen op de lange termijn (1990-2009) leidt dit tot een gunstige beoordeling van het aspect populatie.

iii. Leefgebied: gunstig

De omvang en kwaliteit van het leefgebied zijn voldoende om het aantal paren op een gunstig niveau in stand te houden.

iv. Toekomstperspectief: gunstig

Ondanks de matige afname van de populatie op de korte termijn (2009-2020) is het toekomstperspectief als 'gunstig' beoordeeld. Knelpunten die de levensvatbaarheid van de populatie in Nederland op termijn in gevaar brengen worden momenteel niet verwacht.

5.3 Landelijke Staat van Instandhouding

De Staat van Instandhouding (SvI) van de kleine mantelmeeuw als broedvogel is in 2022 als gunstig beoordeeld (Sovon 2024). De eerdere SvI beoordelingen zijn in dit document opgenomen zodat zichtbaar is hoe deze over de jaren heen veranderd is².

Aspect	1981	2004	2015	2022
Verspreidingsgebied	gunstig	gunstig	gunstig	gunstig
Populatie	gunstig	gunstig	gunstig	gunstig
Leefgebied	gunstig	gunstig	gunstig	gunstig
Toekomstperspectief	gunstig	gunstig	gunstig	gunstig
Beoordeling SvI	gunstig	gunstig	gunstig	gunstig

5.4 Landelijke instandhoudingsdoelstelling

Behoud van de omvang en van de kwaliteit van het leefgebied met een draagkracht voor het behoud van een populatie van ten minste 13.000 broedparen (ministerie van LNV 2026).

6. Drukfactoren

- *Predatie*: plaatselijk vindt predatie van nesten plaats door grondpredatoren, zoals vossen, naast predatie van jongen door soortgenoten en zilvermeeuwen (bij voedselgebrek). In het Deltagebied zijn een aantal grote kolonies in korte tijd zo goed als verlaten door de komst van de vos. Op de Maasvlakte, de Middelpalen en in het Sloegebied komen hierdoor bijna geen broedende meeuwen meer voor, samen goed voor ruim tienduizend paar kleine mantelmeeuwen. Ondanks dat een deel van de vogels nieuwe broedplaatsen zal hebben gevonden, zal een deel van de broedpopulatie door het ongeschikt raken van het vertrouwde broedgebied niet tot broeden komen (Lillypaly & Sluijter 2024).
- *Ziekten*: de kleine mantelmeeuw is beoordeeld als zeer kwetsbaar voor sterfte door hoogpathogene aviaire influenza (HPAI) in het broedseizoen vanwege het broeden in kolonies (Slaterus *et al.* 2024). In 2023 was het effect van vogelgriep op de gehele Deltapopulatie gering. Het effect van vogelgriep onder de volwassen broedvogels lijkt vooralsnog laag. Bij de jonge vogels ging het in vrijwel alle gevallen om grote, bijna uitgevlogen kuikens. Op het totaal aantal uitgevlogen jongen in het Deltagebied zal er in 2023 iets minder dan 1% aan vogelgriep zijn doodgegaan (Ballmann & Lillypaly 2024).

¹ Voor een uitgebreide toelichting van de beoordeling van de Staat van Instandhouding in 2022 wordt verwezen naar de bouwsteen (Sovon 2024) en Vogel *et al.* (2021).

² Nieuwere beoordelingen van de Staat van Instandhouding zijn niet altijd één op één te vergelijken met eerdere beoordelingen door verschillen in de systematiek (ministerie van LNV 2006, Foppen *et al.* 2016, Vogel *et al.* 2021).

- *Verstoring door aanwezigheid*: als kolonievogel heeft de kleine mantelmeeuw een grote gevoeligheid voor verstoring. Benadering van de kolonie leidt tot sterke verontrusting en vooral in de vestigingsfase van kolonies is de soort gevoelig voor menselijke aanwezigheid (Krijgsveld *et al.* 2022).
- *Sterfte door infrastructuur*: windparken die dicht bij de kust of meeuwenkolonies gelegen zijn kunnen een bedreiging vormen voor broedende kleine mantelmeeuwen in Nederland (Vanermen *et al.* 2022). De kleine mantelmeeuw is gevoelig voor windparken offshore doordat deze soort pelagisch foerageert tot wel 100 kilometer op zee. Het effect op de overleving en populatie is nog onzeker, maar de soort wordt beschouwd als risicosoort (Scheckerman *et al.* 2021). Het is nog onbekend of windturbines ook een negatief effect hebben op de voedselbeschikbaarheid door vermijding/verstoring.
- *Visserij*: het aantalsverloop hangt in belangrijke mate samen met veranderingen van visserijbeleid. In de loop van de vorige eeuw heeft de kleine mantelmeeuw geprofiteerd van de moderne boomkorvisserij waarbij enorme hoeveelheden visserijafval (discards) werden geproduceerd. Aan het eind van de vorige eeuw werd deze vorm van visserij steeds meer aan banden gelegd en het overboord gooien van ondermaatse vis is steeds verder gereduceerd (Camphuysen 2013). Sherley *et al.* (2020) schatten in dat de hoeveelheid discards die werd geproduceerd in de Noordzee tussen 1990 en 2010 met 39% is afgenomen. Slechte broedresultaten door voedselschaarste spelen een belangrijke rol in de stabilisatie van de aantallen aan het begin van deze eeuw (Koffijberg 2018) en vermoedelijk ook de recente afname.
- *Bestrijding*: in het Rotterdamse havengebied werden in het afgelopen decennium jaarlijks duizenden eieren geraapt om overlast door broedende vogels te verminderen en vestigingen te voorkomen op te ontwikkelen locaties. In 2019 vond hier als gevolg daarvan een forse afname plaats (met 6.600 broedparen), die deels werd gecompenseerd door een toename elders. In de nabije toekomst zullen nog meer kleine mantelmeeuwen op zoek moeten naar een nieuwe broedplaats vanwege het in gebruik nemen van optieterreinen. De gevolgen zijn niet alleen een afname van aantallen en broedsucces in de belangrijkste kolonies, maar ook een ongewenste verspreiding naar broedterreinen van andere kustbroedvogels elders in de Delta (waar problemen ontstaan door predatie en verdringing), en naar steden in de wijde omgeving (met overlast voor menselijke bewoners) (Scheckerman *et al.* 2021).

Invloeden van buiten Nederland

Voor zover bekend zijn er geen belangrijke omstandigheden in het buitenland van invloed op de broedende populatie van de kleine mantelmeeuw in Nederland.

7. Maatregelen voor beheer, herstel en uitbreiding³

Hieronder worden aanbevolen maatregelen genoemd ten behoeve van de soort.

- Verjaging van kleine mantelmeeuwen in de grote havengebieden van de Zuidwestelijke Delta kan, naast een afname van aantallen en broedsucces in de belangrijkste kolonies, leiden tot vestiging in bestaande broedgebieden van andere soorten kustbroedvogels elders in de Delta, met negatieve gevolgen voor die soorten door predatie en verdringing of vermijding. Stilleggen van de economische ontwikkeling van de havengebieden is ongewenst, maar maatregelen die de negatieve effecten op zowel de meeuwenpopulaties zelf als de druk op natuurwaarden elders in de Delta en op de stedelijke samenlevingen kunnen verminderen zijn wel mogelijk. Hierbij moet met name worden gedacht aan het reserveren en in stand houden of aanleggen van een ruim oppervlak aan geschikt (vos-, verkeers- en verstoringsvrij) broedhabitat in of op korte afstand van de oude havenbolwerken, dat als opvang kan dienen voor de verdreven broedvogels (Scheekerman et al. 2021).
- In de broedtijd kan verstoring voorkomen worden door wandelaars, voertuigen, kano's of roeiboten niet bij de kolonies in de buurt te laten komen. Over het algemeen wordt bij recreatie in de broedtijd bij kolonies een bufferzone van minimaal 250 meter geadviseerd, al kan de situatie tussen locaties verschillen (Krijgsveld et al. 2022).
- Het plaatsen van windturbines dicht bij de kust vraagt om een zorgvuldige afweging, aangezien foeragerende zilverbreeuwen gevoelig zijn voor aanvaringen met windturbines.
- Er zijn vooralsnog geen maatregelen bekend die zich specifiek richten op verbetering van de (voedsel)situatie voor kleine mantelmeeuwen. Een vermindering van visserijactiviteiten die zich richten op pelagische vis, zou misschien de beschikbaarheid van 'natuurlijk' voedsel (pelagische vissen en ongewervelden) voor kleine mantelmeeuwen kunnen vergroten. Het is echter onbekend in welke mate de beschikbaarheid van dergelijke prooien momenteel door de visserij wordt verminderd. Daarnaast zal dit de beschikbaarheid van visafval en ongewervelden — waar veel op wordt gevoerd door kleine mantelmeeuwen achter vissersschepen en die niet onder de aanlandingsverplichting vallen — nog verder verminderen. Onderzoek naar rol van natuurlijk pelagisch voedsel in het dieet van de kleine mantelmeeuw en de effecten van veranderingen in het visserijbeleid op de voedselbeschikbaarheid zou hier inzicht in kunnen geven.

Onderscheid in maatregelen gericht op beheer (instandhouding), herstel en/of uitbreiding van leefgebied. Zie de tekst hierboven voor de volledige beschrijving van de maatregelen.

Maatregel	Beheer	Herstel	Uitbreiding
Aanleg geschikt broedhabitat op korte afstand van de oude havenbolwerken in de Delta		x	
Waarborgen rust nabij broedkolonies		x	
Afgewogen plaatsing windturbines op zee		x	
Onderzoek naar effecten van veranderende visserijpraktijk op voedselbeschikbaarheid		x	

³ Naast maatregelen ten behoeve van het waarborgen van de gunstige staat van de kleine mantelmeeuw vinden tevens populatie reducerende maatregelen plaats. Voor de havengebieden van Rotterdam, Dordrecht en Alblasserdam is een Faunabeheerplan Meeuwen opgesteld voor de periode 2022 t/m 2027 (Thissen et al. 2022). Hierin wordt onderbouwd welke maatregelen op grond van de belangen volksgezondheid, openbare veiligheid en veiligheid van het luchtverkeer nodig zijn. De maatregel 'nestbehandeling' die tot dusver op grote schaal werd toegepast, is komen te vervallen in verband met toenemende zorg over de SvI van met name de zilverbreeuw.

8. Bronnen

- Ballmann M.Z. & Lilipaly S.J. 2024. Vogelsterfte in het Deltagebied in 2023. Deltamilieu Projecten Rapportnr. 2024-02. DMP, Vlissingen.
- Bijlsma R.G., Hustings F. & Camphuysen C.J. 2001. Algemene en schaarse vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.
- Boele A., Vergeer J.W., van Bruggen J., Goffin B., Koffijberg K., van Oostveen C., Schoppers J. & Jansen D. 2024. Broedvogels in Nederland in 2023. Sovon-rapport 2024/40. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Camphuysen C.J. 1995. Herring Gull *Larus argentatus* and Lesser Black-Backed Gull *L. fuscus* feeding at fishing vessels in the breeding season: competitive scavenging versus efficient flying. *Ardea* 83: 365-380.
- Camphuysen C.J. & Gronert A. 2010. De broedbiologie van Zilver- en Kleine Mantelmeeuw in 2006-2010. *Limosa* 83: 145-159.
- Camphuysen C.J. & Gronert A. 2012. Apparent survival and fecundity of sympatric Lesser Black-backed Gulls and Herring Gulls with contrasting population trends. *Ardea* 100(2): 113-122.
- Camphuysen C. 2013. A historical ecology of two closely related gull species (Laridae): multiple adaptations to a man-made environment. Proefschrift. Rijksuniversiteit Groningen, Groningen.
- Foppen R., van Roomen M., van den Bremer L. & Noordhuis R. 2016. De ecologische haalbaarheid van de Natura 2000 instandhoudingsdoelen voor vogels. Sovon-rapport 2016/51. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- van Kleunen A., van Roomen M., Janssen J.A.M., Kuiters A.T., van Winden E., Boele A., Schmidt A.M. & van Vreeswijk T. 2017. Advies over correcties en bijstellingen van Natura 2000-doelen; Achtergronddocument bij het rapport Advies over de Natura 2000 doelensystematiek en Natura 2000-doelen. Rapport 2779C. Sovon-rapport 2016/27. Wageningen Environmental Research, Wageningen.
- Koffijberg K. 2018. Kleine Mantelmeeuw *Larus fuscus*. Pp. 306-307. in: Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018. Vogelatlas van Nederland. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
- Krijgsveld K.L., Klaassen B. & van der Winden J. 2022. Verstoring van vogels door recreatie. Literatuurstudie van verstoringsgevoeligheid en overzicht van maatregelen. Deel 1 hoofdrapport & deel 2 soortbesprekingen. Uitgave Vogelbescherming Nederland, Zeist.
- Lilipaly S.J. & Sluijter M. 2021. Kustbroedvogels in het Deltagebied in 2020. Rijkswaterstaat, Centrale informatievoorziening Rapport BM 21.09. Deltamilieu Projecten Rapportnr. 2021-05. Deltamilieu Projecten, Vlissingen.
- Lilipaly S.J. & M. Sluijter 2024. Kustbroedvogels in het Deltagebied in 2023. Rijkswaterstaat, Centrale informatievoorziening Rapport BM 24.07 Deltamilieu Projecten Rapportnr. 2024-05, Vlissingen.
- Meininger P.L. (red.). 2022. Avifauna Zeelandica. Vogels, vogelaars en vogelonderzoek in Zeeland. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Ministerie van LNV. 2006. Natura 2000 doelendocument. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.
- Ministerie van LVVN. 2026. Natura 2000 Doelendocument 2026; vernieuwde landelijke doelen voor Natura 2000-habitattypen en -soorten. Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur. Den Haag.
- Nagtegaal J. & van Bruggen J. 2015. Kolonisatie van het binnenland door de Kleine Mantelmeeuw en Zilvermeeuw – een overzicht tot en met 2015. *Limosa* 91: 168-180.
- Noordhuis R. & Spaans A.L. 1992. Interspecific competition for food between Herring *Larus argentatus* and Lesser Black-backed Gulls *L. fuscus* in the Dutch Wadden Sea area. *Ardea* 80: 115-132.
- Schekkerman H., Arts F., Buijs R.-J., Courtens W., van Daele T., Fijn R., van Kleunen A., van der Jeugd H., Roodbergen M., Stienen E., de Vries L. & Ens B.J. 2021. Geïntegreerde populatieanalyse van vijf soorten kustbroedvogels in het Zuidwestelijk Deltagebied. Sovon-rapport 2021/03, CAPS-rapport 2021/01. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Sherley R.B., Ladd-Jones H., Garthe S., Stevenson O. & Votier S. C. 2020. Scavenger communities and fisheries waste: North Sea discards support 3 million seabirds, 2 million fewer than in 1990. *Fish and Fisheries* 21: 132-145.
- Slaterus R., Bresser S. & Brinkman C. 2024. Hoogpathogene aviaire influenza als bedreiging voor vogelpopulaties in Nederland. Sovon-rapport 2024/19. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Spaans A.L. 1998. Breeding Lesser Black-backed Gulls *Larus graellsii* in the Netherlands during the 20th century. *Sula* 12: 175-184.
- Strucker R.C.W., Hoekstein M.J.S. & Wolf P.A. 2014. Kustbroedvogels in het Deltagebied in 2013. RWS Centrale Informatievoorziening BM 14.12.

- Thissen J., Ampt V., van Bommel F. & Huber M. 2022. Faunabeheerplan Meeuwen; Havengebieden van Rotterdam, Dordrecht en Alblasserdam 2022 t/m 2027. Van Bommel FAUNAWERK & Faunabeheereenheid Zuid-Holland, Wageningen/Den Haag.
- van Turnhout C., van Bruggen J., Buijs R.J., Glastra T., Kleyheeg E. & Wolf P. 2023. Monitoring van op daken broedende meeuwen in Nederland. Sovon-rapport 2023/96. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Vanermen N., Fijn R.C., Bravo Rebolledo E., Buijs R-J., Courtens W., Duijns S., Lilipaly S., Verstraete H. & Stienen E.W.M. 2022. Tracking lesser black-backed and herring gulls in the Dutch Delta. Distribution, behaviour, breeding success and diet in relation to (future) offshore wind farms. Bureau Waardenburg Report 21- 318. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Vogel R., Foppen R., van den Bremer L., van Turnhout C.A.M. & van Roomen M. 2021. Methodiek voor de bepaling van de staat van instandhouding van vogels. Sovon-rapport 2021/26. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Vogel R., Zoetebier D., van Winden E., Sierdsema H., Foppen R. & van den Bremer L. 2024. Geactualiseerd landelijk overzicht van vogelsoorten met concentraties van (inter)nationaal belang. Sovon-rapport 2024/13. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Geraadpleegde websites

- Sovon Vogelonderzoek Nederland. 2024. Bouwsteen Kleine Mantelmeeuw broedvogel. <https://stats.sovon.nl/pub/publicatie/22017>. Geraadpleegd op 25/03/2025.